

اخترشناسی در خاورمیانه

مقدمه کوتاهی بر اخترشناسی در خاورمیانه از زایش در بابل تا توسعه آن توسط دانشمندان اسلامی. نویسنده: جان ام. استیل، ترجمه هاشم سیماب، رقعی، ۱۶۸ صفحه، انتشارات سبزان، ۱۳۹۶.

غلامحسین صدیقی افشار^۱

ما مردم شهرنشین که معمولاً آسمان را از قاب دودگرفته پنجره‌ها یا شکاف برج‌ها می‌بینیم، از شکوه و بی‌کرانگی آسمان و درخشش چشم‌نواز ستارگان غافل مانده‌ایم. چراغ‌های نئون و دود و گردوغبار این زیبایی را فرو پوشیده و شیوه زندگی و تربیتمان نیز ما را با آن بیگانه ساخته است.

در گذشته، آسمان برای مردم خیال‌انگیز، رازآمیز و منبع پیدایش اساطیر و افسانه‌ها بود؛ آینده و سرنوشت خود را در آن می‌جستند؛ با نگرستن به ستارگان راه خود را پیدا می‌کردند و فرارسیدن فصل‌ها را درمی‌یافتند و با پیدایش هلال ماه در افق مغرب حساب روزهای ماه را نگه می‌داشتند.

گاه از خود می‌پرسیم، انسان چگونه توانست توالی فصل‌ها و چرخه انتقالی ماه را بشناسد، سال را به ۱۲ ماه و ۴ فصل و ۵۲ هفته تقسیم کند و حرکت ظاهری خورشید را در دایره‌ای از ۱۲ صورت فلکی قرار دهد؟

۱. تاریخ‌نگار علم، فرهنگ‌نویس، مترجم، ویراستار میراث علمی.

در روزگاری که انسان با فرستادن ناوهای کیهانی به فضای مریخ و زحل در آن‌ها به کاوش می‌پردازد و زمان را تا جزء کوچکی از میلیونم ثانیه می‌سنجد، شاید چنین پرسش‌هایی کودکانه باشد؛ ولی فراموش نکنیم که دانش کنونی ما با چنین پرسش‌هایی در هزاران سال پیش آغاز شده است. مثلاً ۲۶۰۰ سال پیش دانشمندان بابلی هر شب آسمان را رصد می‌کردند و مشاهداتشان را بر لوحه‌های گلی ثبت می‌کردند. اینک بیش از هزار لوحه از این مشاهدات در دست است، که از تلاش پیگیر این دانشمندان ناشناس حکایت می‌کند.

نویسنده در این کتاب نشان می‌دهد چگونه انسان‌های نخستین در مصر و بین‌النهرین (و البته در چین و هند) به کاوش در آسمان پرداختند و به نخستین قانون‌ها و قاعده‌های نجومی، به تغییر فصل‌ها، تغییر صورت‌های ماه، گرفت‌ها (کسوف و خسوف) زمان باز دیده شدن برخی ستارگان (مانند سهیل و شعرای یمانی) پی بردند و به تنظیم تقویم پرداختند. آنگاه یونانیان کوشیدند این یافته‌ها را به زبان ریاضی بیان کنند و بطلمیوس برای اخترشناسی نظامی جهان‌شمول تدوین کرد که ۱۵ قرن دوام آورد.

اخترشناسان دوره اسلامی با رصدهای دقیق‌تر کم‌کم اعتبار نظام بطلمیوسی را به چالش کشیدند تا سرانجام نظام کوپرنیکی پدیدار شد.

این کتاب کوچک با ترجمه‌ای روان و چابی پاکیزه همه این داستان را به زیبایی بیان می‌کند. مترجم در برخی موردها در پانویس درباره مطالب کتاب توضیح داده است. در عین حال کتاب با تصویرها و رسم‌هایی در توضیح مطالب همراه است و اصطلاحات نجومی نیز در واژه‌نامه پایان کتاب شرح داده شده است.